

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
Καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ *

Κύριε Πρύτασι,
Κυρίαι καὶ Κύριοι,
Ἀγαπητοί μου Φοιτηταὶ καὶ Φοιτήτριάι.

Προσερχόμενος διὰ τὸν ἐναρκτήριον λόγον εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, θεωρῶ ὡς θέμα κατὰλληλον πρὸς διαπραγμάτευσιν κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν τὸ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως τῶν Λαογραφικῶν σπουδῶν εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα.

Προτοῦ προέλθω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου, αἰσθάνομαι ὡς χρέος συνειδήσεως, νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς παιδείας Ἰδρύματος τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν, ἣ ὁποία διὰ τῆς εὐμενοῦς ψήφου της μὲ περιέλαβεν εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κράτους, ἣ ὁποία διὰ τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας, ὑπογράφαντος τὸν διορισμόν μου ὡς καθηγητοῦ τῆς Λαογραφίας, ἐνέκρινε τὴν ἐκλογήν μου, πρὸς δὲ νὰ ὑποβάλω τὰ αἰσθήματα εὐλαβείας μου πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα, εὐδοκήσαντα νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ σχετικὸν Βασιλικὸν Διάταγμα.

Ἐπεὶ ἐπιτραπῇ προσέτι εἰς ἐμὲ κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτὴν στιγμήν, νὰ φέρω πρῶτον τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν μου πρὸς τοὺς γονεῖς μου, εἰς τὴν προσφιλεῖ μητέρα μου, ἣ ὁποία ἀπὸ πολλοῦ ἔχει ἀπέλθει τοῦ κόσμου τούτου, καὶ εἰς τὸν σεβαστὸν πατέρα μου, πολλὰ μοχθήσαντας, εἰς περιστάσεις μάλιστα ἀντιξόους, διὰ τὴν γυμνασιακὴν καὶ πανεπιστημιακὴν μόρφωσίν μου. Μικρὰ ἢ μνημόνευσις αὕτη τῆς ἀφράστου πρὸς ἐκείνους εὐγνωμοσύνης μου· δεῦτερον δὲ εἰς τοὺς διδασκάλους μου εἰς τοὺς τρεῖς κύκλους τῆς ἐκπαι-

* Ἐναρκτήριος λόγος, ἐκφωνηθεὶς τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1964 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

δεύσεώς μου. Ἐκ τούτων μνημονεύω τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Νικ. Πολυχρονίδου, εἶτα δ' ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν, τοῦ σεβαστοῦ μου κ. Ἰωάννου Καλιτσουνάκη καὶ τῶν ἀοιδίμων Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου καὶ Κωνσταντίνου Ἀμάντου· τέλος τοῦ ἀλήστου μνήμης Φαίδωνος Κουκουλέ. Οὗτοι ἰδιαιτέρως ἤσκησαν γόνιμον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν μου πρόοδον.

Τῆς Λαογραφίας, ὡς ἐπιστήμης, ὑποκείμενον ἐξετάσεως εἶναι ὁ ἐκ παραδόσεως λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον αὕτη ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ γνωρίσῃ εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις του, εἶτα δὲ ἐξετάσῃ αὐτὰς ἱστορικῶς, συγκριτικῶς καὶ ψυχολογικῶς πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἱστορικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξελίξεως ἐκάστης, ἐν καταλήξει δὲ τῆς ψυχικῆς πηγῆς αὐτῶν. Ὑλὴ οὕτως εἰδικώτερον πρὸς ἐξέτασιν εἶναι αἱ μορφαὶ ἐκδηλώσεων εἰς τὸν φυσικόν, ἄλλως ὕλικόν, τὸν κοινωνικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ λαοῦ, ἔφ' ὅσον αὐταί, ὡς μνημεῖα τοῦ λόγου ἢ ὡς δοξασαίαι, ἐνέργειαι καὶ πράξεις, ἔχουν ὁμαδικὸν καὶ παραδοσιακὸν χαρακτῆρα.

Ὁ λαϊκὸς βίος εἰς τὰς διαφόρους ἐκφάνσεις του ταύτας ἔτυχε προσοχῆς ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος.

Εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, συστηματικώτερον εἰς τὸ διδακτικὸν ἔπος τοῦ Ἡσιόδου « Ἔργα καὶ Ἡμέραι », εἶτα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἀπαντῶνται πληροφορίαι περὶ τοῦ λαϊκοῦ βίου. Εἰδικώτερον ὅμως ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς ἀπετέλεσεν ὑποκείμενον ἐξετάσεως ἀπὸ ἐπιστημονικῆς σκοπιᾶς ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν σοφιστῶν Κριτίου (460·403 π.Χ.) εἰς τὸ ἔργον του περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἔνθα παρὰ τὰ ἐκτιθέμενα περὶ τῶν πολιτευμάτων τῶν Ἑλλήνων παρέχονται πληροφορίαι καὶ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ¹. Μετ' αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης, στρέψας τὴν προσοχὴν του καὶ πρὸς τὰς δοξασίας καὶ ἀντιλήψεις γενικώτερον τοῦ λαοῦ, ὑπεστήριξεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ἰδίᾳ δὲ τοὺς σοφιστάς, οἵτινες ἀπέρριπτον τὴν λαϊκὴν πίστιν (δόξαν), ὡς μὴ ἀληθῆ, ὅτι ἐνυπάρχει εἰς αὐτὴν ἀλήθειά τις, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἐμπειρίας τοῦ φορέως αὐτῆς. « Δεῖ » λέγει « προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις οὐχ ἥττον τῶν ἀποδείξεων » διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὁρῶσιν ὁρθῶς, Ἡθικ. Νικομ. Ζ 13, 6·7 (1143b).

Τὴν δόξαν ταύτην ὑπάρχουσαν ἐκ παραδόσεως, ἔχουσαν δὲ καθολικὸν

1. Ἐσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα τῆς συγγραφῆς ταύτης μὲ σχετικὰς εἰς αὐτὰ εἰδήσεις περὶ τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Θεσσαλῶν. Βλ. H. Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker, ἐκδ. 6η, 1952, 11, σ. 371·399.

κῦρος εἰς τὸ πλῆθος, χαρακτηρίζει οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης «πάτριον», πρὸς δὲ καὶ «ἀρχαῖαν» καὶ «δημοτικὴν»¹, διακρίνων οὕτω τὸν παραδοσιακόν, ἅμα δὲ καὶ τὸν λαϊκὸν καὶ ὁμαδικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Περαιτέρω διὰ τῆς διδασκαλίας του περὶ τῶν παροιμιῶν ὅτι αὐταὶ «παλαιᾷ εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισσθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα»², ἀνεγνώρισε τὴν ἐπιβίωσιν εἰς τὸν σύγχρονόν του λαϊκὸν βίον στοιχείων ἐκ παλαιότερων καταστάσεων τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω διὰ τῆς ἰδέας του ταύτης ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε πρόδρομος τοῦ γνωστοῦ ἁγγλοῦ ἀνθρωπολόγου Edw. Tylor, ὅστις τῷ 1871 διετύπωσε τὴν θεωρίαν περὶ ἐπιβιώσεως εἰς τὸν νεώτερον βίον τῶν λαῶν ἐκδηλώσεων ἐκ παλαιότερων φάσεων τοῦ πολιτισμοῦ των³.

Περὶ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν ἡσχολήθησαν κατόπιν ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Θεόφραστος (370-287 π.Χ.), ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς χαρακτῆρας του, εἰδικῶς εἰς τὸν περὶ Δεισδαιμονίας, συζητεῖ σχετικὰς λαϊκὰς δοξασίας καὶ δεισδαιμονίας, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Δικαίάρχος, περὶ τὸ 300 π.Χ. ἐκ Μεσσηνίας τῆς Σικελίας, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Βίος Ἑλλάδος». Εἰς περισπᾶν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἔργου τούτου διὰ τῆς διατυπώσεως εἰς τοῦτο θεωρίας του περὶ ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐκ τοῦ πρώτου σταδίου του, δηλ. τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὸ νομαδικόν, ἐκ τούτου δὲ ἔπειτα εἰς τὸ γεωργικόν⁴ παρουσιάζεται οὗτος ὡς πρῶτος θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Σύγχρονος ἡ ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ Δικαίάρχου ὁ Ἡρακλίδης εἰς τὸ περιηγητικὸν ἔργον του «περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι τόπων»⁵, κατέγραψε μετὰ πληροφοριῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ φυσικοῦ βίου (φυσικὸν περιβάλλον, θέσεις πόλεων, κτήρια κ.ἄ.) καὶ ἄλλας, σχετικὰς πρὸς τὸν ἐκ παραδόσεως βίον, ἥτοι κοινωνικοῦ περιεχομένου, λαϊκῆς πίστεως καὶ λατρείας κ.ἄ. ἐκ περιοχῶν τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Ἡ εἰδικὴ ἀσχολία, ὡς ἐλέχθη, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἄλλων, ἰδίᾳ ἐκ τῆς σχολῆς του, περὶ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν δὲν ἔσχε σταθεροὺς συνεχι-

1. Τὰ μετὰ τὰ Φυσ. 1074b, 8, 989a, 10. Πρὸβλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, μέρος Α΄², ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 7.

2. Βλ. ἀπόσπ. 13 εἰς Val. Rose, Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta, Leipzig 1886. Πρὸβλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 7.

3. Edw. Tylor, Primitive Culture, vol. I, London 1871. Βλ. εἰς τὴν γεωμανικὴν μετάφρασιν: Die Anfänge der Cultur, Leipzig 1873, τόμ. Α', σ. 1 ἐξ.

4. Βλ. εἰς τὴν ἐκδοσιν ὑπὸ Fr. Wehrli (Dikaiarchos, 1944), σ. 23-24, 25.

5. Ἐσώθη μακρόν ἀπόσπασμα αὐτοῦ, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Fr. Pfister ὑπὸ τὸν τίτλον: Reisebilder des Herakleides, Einleitung, Text, Übersetzung und Kommentar. Mit einer Übersicht über die Geschichte der griechischen Volkskunde, Wien 1951, σ. 72-94.

στάς· οὕτω δὲν ἐδημιουργήθη εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο παράδοσις μὲ ἐπακόλουθον αὐτῆς τὴν σύστασιν ἰδίου ἐπιστημονικοῦ κλάδου.

Εἰς τὴν διάδοχον τῆς Ἀρχαιότητος μακράν Βυζαντινὴν περίοδον ὁ ἐκ παραδόσεως πολιτισμὸς τοῦ λαοῦ ἔτυχε προσοχῆς ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῆς τῆς καταργήσεως δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν γενικῶς τοῦ λαοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐσυνεχίζοντο εἰς τὸν βίον του ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἦσαν δ' οὕτως ἀντίθετοι πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τοὺς τύπους τῆς καθιερωθείσης λατρείας.

Οὕτως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπισημότερον δὲ καὶ Σύνοδοι¹, κατεδίκασαν, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο, τὰς λαϊκὰς ἐκδηλώσεις ταύτας. Ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πολέμιος καὶ οὗτος τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, κάμων μνεῖαν εἰς τοὺς λόγους του πλήθους συνηθειῶν καὶ δοξασιῶν τοῦ λαοῦ πρὸς κατάργησιν αὐτῶν, προβαίνει παραλλήλως καὶ εἰς παρατηρήσεις ψυχολογικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπὶ τῆς σημασίας τούτων εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, πρὸς δὲ ἀναγνωρίζει καὶ τὸν παραδοσιακὸν καὶ ὁμαδικὸν χαρακτήρα αὐτῶν².

Μετ' αὐτόν, πολὺ ἀργότερον, ὁ πολυγράφος Μιχαὴλ Ψελλὸς (11ος αἰ.), παρὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας του εἰς θέματα τῆς λογίας παραδόσεως, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του καὶ πρὸς τὴν δημώδη, φρονῶν ὅτι δὲν στεροῦνται σημασίας, ἐκ τούτου δὲ καὶ προσοχῆς, ἐπομένως καὶ μελέτης «ὅσα τοῖς πολλοῖς δοκεῖ παλγία ἀσπούδαστα». Οὕτως ἐξήτασεν ὁ Ψελλὸς ὑπὸ τὸ πνεῦμα συγχρόνον ἐρευνητοῦ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ δεισιδαίμονας δοξασίας, λατρευτικὰ ἔθιμα κ.ἄ., δηλ. πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῶν³, χαρακτηρίζων τὰς μορφὰς τοῦ βίου τοῦ λαοῦ ὡς «δόγματα» καὶ «ἔθνη» καὶ «νόμους»⁴.

Παραλείποντες ἄλλους κατόπιν συγγραφεῖς τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, τῶν ὁποίων εἰλκύσθη ἡ προσοχὴ πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν ἐκ σκοπῶν πρακτικῶν, κυρίως διδασκτικῶν, ἀναφέρομεν ὡς λαογράφον ἐκ τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων τὸν πολὺν Λέοντα Ἀλλάτιον. Οὗτος γεννηθεὶς εἰς

1. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ Πενθέκτης, ἡ συνελθοῦσα εἰς τὸν Τροῦλλον τοῦ παλατίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 691/692, εἰς τοὺς κανόνας αὐτῆς 24, 28, 51, 57, 61, 62, 65, 71, 94. (Βλ. Γ. Ἀ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Β', Ἀθήνησιν 1852, σ. 295 κ.ἑξ.).

2. Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς λαογράφος, Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 638-639.

3. Γ. Ἀ. Μέγα, Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ὡς λαογράφος, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. ΚΓ' (1953), σ. 101 ἑξ.

4. Migne, P.G., 122, 821 A. «μανθάνομέν τινας θεομάχους ἄνδρας καὶ ἀτόπους ἐπεικῶς ἐν μέσῳ στρέφεσθαι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ κόμματος κατὰ τὴν κομφιδίαν εἰπεῖν· δόγματα δὲ αὐτῶν καὶ ἔθνη καὶ νόμους, καὶ ἔργα καὶ λόγους παρ' οὐδενὸς οὐδέπω μοι μαθεῖν ἐξεγένετο». Πρβλ. καὶ Γ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σελ. 99.

Χίον τῷ 1586, μετέβη νέος πρὸς εὐρύτεραν σπουδὴν εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ διατρίψας τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διεκρίθη ὡς λόγιος πολυμαθὴς καὶ πολυγράφος.

Μεταξὺ τῶν συγγραφῶν του περιλαμβάνεται καὶ λαογραφικὴ πραγματεία, ἡ ὁποία συντελέσθη καὶ ἐξεδόθη λατινιστὶ τῷ 1645 ὑπὸ τὸν τίτλον: *De Graecorum hodie quorundam opinionationibus epistola*¹. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, συζητῶν ὁ Ἀλλάτιος δοξασίας καὶ παραδόσεις τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ περὶ δαιμονικῶν ὄντων, ἐπίσης μαγικὰς ἐνεργείας κ.ἄ.², παρατηρεῖ περὶ τοῦ λαϊκοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὅτι ἡ γνώσις αὐτοῦ δὲν εἶναι ὀλιγότερον ἀξία προσοχῆς τῆς σπουδῆς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Οἱ λόγοι οὗτοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, δηλ. τὴν Μεταβυζαντινὴν, εἰς τὴν πλειονότητα αὐτῶν εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν λογίαν παράδοσιν διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζον νὰ μορφώσουν τὸν λαὸν καὶ μαζὶ μὲ τὴν θρησκείαν καὶ ἐν ὀνόματι καὶ αὐτῆς νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ξένου ζυγοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἑθνους. Δὲν ἐγένετο οὕτω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποίησις ἀντιστοίχως καὶ τῆς δημώδους πολιτιστικῆς παραδόσεως, τῆς ὁποίας ἐκδηλώσεις, ὡς τὰ δημοτικὰ τραγούδια, αἱ δημῶδεις παραδόσεις, κοινωνικοὶ θεσμοί, ἔθιμα καὶ ἄλλα, μαζὶ μὲ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν συνεκράτουν τὸν λαὸν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς του φυσιογνωμίας. Ἀντιθέτως οἱ περιηγηταὶ ἐκ Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους πρὸς ποικίλους σκοποὺς, πολιτικούς, ἐπιστημονικούς, ἐμπορικούς ἢ ὡς προσκυνηταί, κατευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ἁγίους τόπους, εἰλκύνοντο οὐ μόνον πρὸς θαυμασμόν τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὰ ὁποῖα παρήμενον σιωπηλοὶ μάρτυρες τοῦ ἀκμάσαντος ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀλλὰ καὶ πρὸς παρατήρησιν παραλλήλως μορφῶν τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης του ὡς κληρονομίας ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Κατ' ἀκολουθίαν προσέβλεπον πολλοὶ τούτων πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας ὡς πρὸς ἀπογόνους τοῦ ἀρχαίου ἐνδόξου λαοῦ περὶ τοῦ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἐδιδάσκοντο τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐκαλλιεργεῖτο καὶ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμός³. Οὕτως

1. Leo Allatius, *De templis Graecorum recentioribus ad Ioannem Morinum; De Narthece ecclesiae Veteris ad Gasparem de Simeonibus; nec non de Graecorum hodie quorundam opinionationibus ad Paullum Zacchiam, Coloniae Agrippinae MDCLXIV*. Βλ. εἰς σελ. 113 ἐξ.

2. Ἀπὸ τῆς σελ. 114 - 184 ἀναφέρει ὁ Ἀλλάτιος περὶ τοῦ δαιμονίου τῆς Γιλ-λοῦς, περὶ Βαβουττακίου, Καλικαντζάρων, βουλκόλακα, ἀφωρεσμένων, Νεραγίδων, στοιχειῶν, μεγάλου ἁγισμοῦ κ.ἄ.

3. Βλ. Ἰωάνν. Καλιτσοῦνάκη, Ἡ ἀναβίωσις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐντεῦθεν, Ἐπιστημ. Ἑπετ. Φιλ. Σχολ. Παν. Ἀθῶν, περ. Β', τόμ. 4 (1957 - 1958), σ. 326 κ.ἐξ., 331 κ.ἐξ.

εἰς τὰ περιηγητικὰ ἔργα τῶν τότε χρόνων περιλαμβάνονται καὶ ποικίλαι σχετικαὶ λαογραφικαὶ πληροφορίες¹.

Ἐκ τῶν περιηγητῶν τούτων ὁ Guilletière, περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, εἶχε καταρτίσει πρῶτος συλλογὴν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Λακεδαιμόνος, δυστυχῶς μὴ περισωθεῖσαν, ἐπίσης καὶ ὁ Γεωργιερής, σίγγχρονος τοῦ Guilletière, περιέλαβεν εἰς τὸ ἔργον του ἐνδιαφερούσας πληροφορίες περὶ τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς τὴν Ἰακρίαν². Ἐκ τοῦ 18ου αἰῶνος μεταξὺ ἄλλων μνημονεύομεν τῶν Tournefort, Sonnini, Pashley, τοῦ de Guys κ.ἄ. Ὁ τελευταῖος ἐπεχείρησε καὶ συγκρίσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν, χορῶν, ἐθίμων καὶ δοξασιῶν πρὸς ἀνάλογα στοιχεῖα τῆς Ἀρχαιότητος³.

Δὲν ἔλειψαν κατὰ τὴν σκοτεινὴν αὐτὴν διὰ τὸ Ἔθνος περίοδον καὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐκ πρακτικῶν λόγων κινούμενοι ἐπρόσεξαν τὸν λαϊκὸν βίον καὶ κατήρτισαν συλλογὰς: δημοτικῶν τραγουδιῶν (ὁ Ἀθανάσιος ἱερομόναχος Καπετάνος, τὸν 17ον αἰ.)⁴, παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν (ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος ὁ Κατζίούλης ἐξ Ἰωαννίνων ἀπεβίωσε τὸ 1730)⁵ κ.ἄ.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἰδίᾳ ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ φιλολογικοῦ ρομαντισμοῦ, τὸ ὅποιον ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, εἶχεν ἑλκυσθῇ ἀντιστοίχως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λογίων καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν, ἥτοι τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ παραμύθια, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης, ἡ ὁποία πολλὰ ὀφείλει καὶ εἰς τὸν Γκαίτε⁶, παρωρυήθη ἐν Γερμανίᾳ ὁ βιρῶνος Werner von Haxthausen, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐξ Ἑλλήνων ναυτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶτα δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἐγκατεστημένων εἰς Γερμανίαν καὶ Βιέννην κατήρτισε τὴν πρώτην συστηματικὴν συλλογὴν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὴν ὁποίαν παρου-

1. Βλ. εἰς τὸ βιβλίον: Ἑλένης Βουραζέλη-Μαρινάκου, Ὁ βίος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ξένων περιηγητῶν, τευχ. Α', Εἰσαγωγή, ἐν Ἀθήναις 1939.

2. J. Georgirines, A description of the present state of Samos, Nicaria, Patmos and month Athos, London 1678.

3. Βλ. εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Στεφ. Ἡμέλλου, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 13 - 14 (1960/61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 204 - 252, τόμ. 15 - 16 (1962 - 1963), σ. 14 - 31.

4. Βλ. Σπ. Λάμπρον εἰς Νέον Ἑλληνομνήμονα, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 423 ἐξ. Νεωτέρα ἐκδόσις τῆς συλλογῆς ὑπὸ Betr. Bouvier, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθῆναι 1960.

5. Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παροιμίαι, τόμ. Α', 1899, σ. κθ' ἐξ., 69 κ.ἐξ.

6. Βλ. Σ. Κουγέα, Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, Νέα Ἑστία, τόμ. 11 (1932), σ. 621 - 631.

σίασεν εἰς τὴν Βιέννην τῷ 1814¹. Ἄσματα τῆς συλλογῆς ταύτης, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἀνέκδοτος ἐπὶ 120 ἔτη, ἦτοι μέχρι τοῦ 1935², ἀναγνώσας ὁ Goethe κατὰ τὸ 1815³, ἐξεφράσθη μὲ μεγάλον θαυμασμόν ὑπὲρ τῆς δημώδους Ἑλληνικῆς ποιήσεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐνάργειαν τῆς γλώσσης καὶ τὰς παραστατικὰς εἰς αὐτὴν εἰκόνας. Κατὰ σύμπτωσιν ὅμως καὶ εἰς Παρισίους τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἐποχὴν διεμορφώνετο ἑτέρα συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ γάλλου προβηγκιανοῦ λογίου Claude Fauriel, βοηθοῦντων αὐτὸν πρὸς τοῦτο τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ, ὅστις ἐξεχώρησεν εἰς τοῦτον ἰδίαν συλλογὴν, τοῦ γερμανοῦ Hase, τοῦ Κερκυραίου Ἀνδρέου Μουστοξύδου, τοῦ Θεοδ. Μανούση καὶ ἄλλων, οἵτινες καὶ ἐξ Ἑλλάδος ἀπέστελλον πρὸς αὐτὸν δημῶδη ἄσματα. Ἡ συλλογὴ αὕτη, ἐκδοθεῖσα εἰς δύο τόμους τῷ 1824 καὶ 1825⁴ μὲ μακρὰν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ μετὰφρασιν ὁμοίως τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν, ἔσχε τοιαύτην ἀπὸ πᾶσι εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν πνευματικὸν κοινόν, ὥστε ἐπεχειρήθησαν ἀμέσως μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις αὐτῆς καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡς εἰς τὴν γερμανικὴν τῷ 1825 ὑπὸ Müller, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν⁵.

Πρῶτος ὁ Fauriel εἰς τὴν μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ μὲ ἐξαιρετικὴν διαύγειαν κρίσεως συνταχθεῖσαν μακρὰν εἰσαγωγὴν του (*Discours préliminaire*), ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν πρῶτον τόμον, ἀντιμετώπισε τὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς ἀρχῆς τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἐκκινῶν ἐκ τῶν ὑποθέσεων τῶν τραγουδιῶν τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν του, τοποθετεῖ οὕτως τὴν ἀρχὴν τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν εἰς τὸν 16ον αἰῶνα, εἶτα δὲ ἀνατρέγων εἰς τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἐπισημαίνει τὴν ὑλαρξιν ἐν χρήσει κατ' αὐτὴν τῶν λέξεων « τραγουδᾷ » καὶ « τραγούδι », πρὸς δέ, κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα, ἦτοι ἐπὶ Ἀννης Κομνηνῆς, καὶ δημωδῶν

1. Βλ. Σ. Κουγέα ν εἰς περ. Ἑλληνικά, τόμ. 8 (1935), σ. 377-379.

2. Ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν Karl. Schulte Kemminghausen καὶ Gustav Soyter, Neugriechische Volkslieder gesammelt von Werner von Haxthausen, Münster i. W. 1935.

3. Βλ. εἰς βιβλιοκρισίαν ὑπὸ Σ. Β. Κουγέα εἰς περ. Ἑλληνικά, ἔτος Η' (1935), σ. 376-382.

4. Βλ. Cl. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés avec une traduction française, des éclaircissements et des notes par —, tom. I, Paris 1824, tom. II, Paris 1825. Βλ. καὶ Σ. Μενάρδου, Περί τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἐν Ἀθῆναις 1925. Ὁ Ἄνδρ. Μουστοξύδης ἐβοήθησεν ἐν τὸν Fauriel καὶ εἰς καταγραφὴν τραγουδιῶν κατὰ τὰ ἔτη 1821-1823 εἰς Τεργέστην καὶ Ἑνετίαν ἐκ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων προσφύγων ἕνεκα τῆς Ἐπαναστάσεως, πρὸς δὲ καὶ εἰς μετὰφρασιν αὐτῶν εἰς τὴν γαλλικὴν.

5. Βλ. εἰς Δ. η. μ. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (1771-1850), Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Η' (1953-1954), ἐν Ἀθῆναις 1957, σ. 73-78.

ῥσμάτων. Θεωρεῖ εἴτα τὸ χελιδόνισμα ὡς ἀρχαίαν κληρονομίαν καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα περὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας εἰς τὴν σύγχρονον δημώδη ποίησιν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Διὰ τῶν παρατηρήσεών του τούτων, αἱ ὁποῖαι ἐτέθησαν ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως, ἦλθεν ὁ Fauriel, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὗρίσκετο εἰς κρίσιμον σημεῖον τῆς ἐξελιξέως της, πρὸς στήριξιν περισσότερον καὶ ἐνίσχυσιν τῆς καὶ διὰ τῶν περιγητῶν παλαιότερον καὶ ἄλλων λογίων τῆς Εὐρώπης καλλιεργηθείσης ἰδέας περὶ τῶν Νεοελλήνων ὡς ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων.

Ἐπὶ τοῦ πνεύματος τούτου ἐστηρίχθη κατόπιν μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν δυτ. Εὐρώπην καὶ ἡ ζωηρὰ καὶ θερμὴ συμπαραστάσις τῶν φιλελλήνων εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἑλλήνας, ὡς λαόν, οὐ μόνον χριστιανικὸν ἀλλὰ καὶ μὲ ἔνδοξον ἱστορικὸν παρελθόν, πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ ζυγοῦ ἀλλοθρήσκου καὶ ἀγροίκου τυράννου. Εἰς τὸ κίνημα τοῦτο τῶν φιλελλήνων παρατηρεῖ τις, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τὴν ἀναζωογόνησιν ἐν Εὐρώπῃ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, δηλ. τῆς ἀμύνης τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινότητος κατὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κύματος τῆς Ἀσίας. Τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τούτου πνεύματος περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐπομένως περὶ τῶν Νεοελλήνων ὡς κατ' εὐθείαν ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων, παρουσιάσθη τῷ 1830 ὡς ἄρνησις ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Ἰάκωβος-Φίλιππος Φαλλμεράνερ διὰ τῆς διατυπωθείσης ὑπ' αὐτοῦ θεωρίας εἰς τὸ ἐκδοθὲν τότε ἔργον του: Ἱστορία τῆς χερσονήσου τοῦ Μορέως κατὰ τὸν Μεσαίωνα¹.

Ὁ Fallmerayer εἰς τὸν πρόλογον τοῦ πρώτου τόμου (σ. III) κηρύττει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἐξερορίζωθη ἐκ τῆς Εὐρώπης. « Ἡ ὥραιότης » λέγει « τοῦ σώματος, ἡ λάμψις τοῦ πνεύματος, ἡ συμμετρία καὶ ἡ ἀπλότης τῶν ἡθῶν, ἡ τέχνη, τὸ στάδιον, ἡ πόλις, τὸ χωρίον, οἱ μεγαλοπρεπεῖς κίονες καὶ ναοί, μάλιστα τὸ ὄνομα (δηλ. τῶν Ἑλλήνων) ἔχουν ἐξαφανισθῇ ἐκ τοῦ προσώπου τῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς ». « Διπλοῦν στρώμα γῆς ἐκ συντριμμαίων δύο νέων καὶ διαφορετικῶν φυλῶν, ἐπισωρευθέν, σκεπάζει τοὺς τάφους τοῦ ἀρχαίου τούτου λαοῦ ». Συνεχίζων, τονίζει μεγαλοστόμως, ὅτι « γνησίου καὶ καθαροῦ ἑλληνικοῦ αἵματος οὐδεμία σταγὼν ῥεεῖ εἰς τὰς φλέβας τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Μία θύελλα, τῆς ὁποίας ὁμοίαν πολὺ ὀλίγον ἔχει συναντήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔχει ἐκχύσει ἐπὶ ὅλης τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῆς πλέον ἐσωτερικῆς γωνίας τῆς Πελοποννήσου ἓνα νέον γένος ἀγροτῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδελφὸν τῆς φυλῆς τῶν Σλάβων » (σ. IV). Ὁ Fallmer.

1. Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters. Einer historischer Versuch von prof. J. Phil. Fallmerayer, Bd. I - II, Stuttgart u. Tübingen 1830 - 1836.

ὑπεστήριζεν οὕτως εἰς τὸ σύγγραμμά του τοῦτο, ἐκ μαρτυριῶν τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, τὸν πλήρη ἐξαφανισμόν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ γενομένων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους σλαβικῶν ἐποικήσεων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἰσχυρισθεὶς οὕτως ὅτι εἰς τὸν λαὸν τὸν ὁποῖον ἐκινήθη ἡ Εὐρώπη νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν Τούρκων οὐδὲ ρανὶς αἵματος ἔρρεεν ἑλληνικοῦ.

Ἡ θεωρία αὕτη, ὥς γνωστόν, προεκάλεσε ζοηρὰν καὶ βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὸν διεθνή ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἀριστὺστατον τότε, τῷ 1830, Ἑλληνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε τόσα προβλήματα νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὀργανώσεως αὐτοῦ, ἥτοι οἰκονομίας, παιδείας, ἀμύνης κ.ἄ., ὥς ἐκ τούτου δὲ εἶχεν ἀνάγκην εὐρωπαϊκῆς γνώμης εὐμενοῦς διὰ τὴν παροχὴν εἰς αὐτὸ βοήθειας πρὸς ὀρθοπόδησίν του.

Πρὸς ἔλεγχον τῆς ἱστορικῆς θεωρίας ταύτης περὶ τῆς ἀπορροφήσεως τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τῶν Σλάβων ἡσχολήθη ἀμέσως ἐκ τῶν Ἑλλήνων, κυρίως ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἔθνους Κωνστ. Παπαρηγόπουλος¹, ἐκ δὲ τῶν ξένων ὁ I. Zinkeisen κ.ἄ.².

Ὁ Fallmer. ὅμως εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας του, οἶονεὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ἀπόψεών του, προέτεινε πρὸς ἐπαλήθευσιν αὐτῆς τὴν ἐξέτασιν παραλλήλως καὶ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τῆς ὅλης προφορικῆς πολιτιστικῆς του παραδόσεως. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του (τόμ. I, σ. XI) λέγει σχετικῶς « ἀπὸ ἑκατονταετίας καὶ πλέον ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τὰ ἀρχαῖα κτίσματα, οἱ ἀρχαῖοι τάφοι καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, μόνον δὲ οἱ οἰκοῦντες εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἄνθρωποι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ πνεύματος κατασκευὴν, τὰς ὁρμάς, τὸ μέτρον τῆς φύσεως, τὸν τρόπον τῆς οἰκίσεως, τὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἔχουν θεωρηθῇ ἐν τῇ κλασσικῇ μέθῃ ὡς οὐχὶ ἄξιοι νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον μελέτης. Ὅμως ἡ ὀρθὴ γνώσις τούτων εἶναι ἡ μοναδικὴ πραγματικὴ πηγὴ διὰ νὰ στηριχθῇ κρίσις διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ νὰ γνωσθῇ εἰδικῶς, ποῖος λαὸς εἶναι εἰς τὸν ὁποῖον οἱ βασιλεῖς τῆς χριστιανοσύνης ἐπέτρεψαν, μετὰ τόσους αἱματηροὺς ἀγῶνας, νὰ κατοικῇ ἐλεύθερος εἰς μίαν γωνίαν τοῦ πατρίου ἐδάφους³.

1. Σλαυικαὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις, ἐν Ἀθήναις 1843.

2. Geschichte Griechenlands von Anfang geschichtlicher Kunde bis auf unsere Tage, Bd. I, Leipzig 1832. Βλ. ἐπὶ τοῦ θέματος γενικώτερον: Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἐκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 451 ἐξ. καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν νεωτέραν μελέτην τοῦ θέματος ὑπὸ Διον. Ζακυθινοῦ, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1945.

3. Βλ. εἰς τόμ. I, σ. XI-XII.

Ἡ πρότασις αὕτη τῆς ἐξετάσεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοῦ συγχρόνου βίου τοῦ λαοῦ, δεδομένου μάλιστα καὶ τοῦ ὑπάρχοντος ἤδη ἐκ παλαιότερων χρόνων ἀρχαιολογικοῦ δι' αὐτὸν ἐνδιαφέροντος¹, ἐγένετο ἀσμένως ἀποδεκτὴ, οὕτω δὲ ἀνελήφθη συστηματικώτερον καὶ ἐκ πατριωτικοῦ κινήτρου ἢ περι-συλλογῇ λαογραφικῆς ὕλης, σχετικῆς πρὸς ἔθιμα καὶ δοξασίας καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς πρὸς ἀνάλογον τῆς Ἀρχαιοτήτος, ἐνῶ παραλλήλως ἐσυνεχίζετο κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Φωριέλ καὶ ἡ συλλογὴ καὶ δημοσιεύσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ φιλολογικοῦ ἰδίᾳ ἐνδιαφέροντος.

Αἱ πρῶται προσπάθειαι οὕτως ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως καὶ γενικωτέρας ἀξιολογήσεως τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τὴν πολιτικὴν ἀνασυγκρότησιν ἐνὸς μόνον μέρους τοῦ Ἑθνους, συνδέονται, τὸ μὲν πρὸς τὴν ἔκδοσιν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ Φωριέλ, τὸ δὲ πρὸς τὴν ὑπόδειξιν ταύτην τοῦ Φαλλμεράνερ, τοῦ μὲν πρῶτον ἐκκινουῦντος ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ρομαντισμοῦ, ὁ ὅποιος ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν δυτ. Εὐρώπην, τοῦ δὲ δευτέρου ἐξ ἀφετηρίας ἱστορικῆς.

Οὕτως ἡ ἀσχολία περὶ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν μετὰ τὸ 1830 ἕως τὸ 1850 περιλαμβάνει συλλογὰς καὶ δημοσιεύσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ ξένων, ὥς τοῦ Theodor Kind (1827, 1833), τοῦ Johannes Mathias Firmenich (1840), τοῦ N. Tommaseo (1842), τοῦ Arn. Passow (1860), πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων, ὥς τοῦ Γεωργίου τοῦ Εὐλαμπίου ἐν Μόσχᾳ τῷ 1843, τοῦ Ἀντων. Μανούσου τῷ 1850, ἀντιστοίχως δὲ καὶ ἐθίμων καὶ δοξασιῶν ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου μετὰ συγκρίσεων τούτων πρὸς ἀρχαίας, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατὰδειξιν τῆς ἀδιασπάστου ἱστορικῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου. Πρώτη ἐργασία πρὸς τὸν δεύτερον σκοπὸν τοῦτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ φιλέλληνος Θεοδ. Κινδ (Theodor Kind) ὑπὸ τὸν τίτλον: Beiträge zur besseren Kenntniss des

1. Οὕτως ἀνεζητεῖτο ἡ ταυτότης ἢ ἡ ὁμοιότης νεωτέρων ἐθίμων καὶ δοξασιῶν πρὸς ἀντιστοιχοὺς ἀρχαίας. Βλ. σχετικῶς εἰς τὰ ἔργα: Χαρισίου Δημ. Μεγάνου, Ἑλληνικὸν Πάνθεον ἢ συλλογὴ τῆς μυθικῆς ἱστορίας τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι μυθολογουμένων Θεῶν ὡς καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ἀλληγορίας, Πέστη 1812. Γρηγορίου Παλιουρίτου, Ἀρχαιολογία ἑλληνική, ἥτοι φιλολογικὴ ἱστορία περιέχουσα τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὰ ἔθιμα τῆς θρησκείας, τῶν ἐορτῶν, τῶν γάμων καὶ ἐπικηδεῶν, τὰ δημόσια καὶ τὰ κατὰ μέρος παιγνίδια τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν Ἀθηναίων, συνερανισθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παρὰ Γρηγορίου ἱερομονάχου τοῦ Παλιουρίτου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, τόμ. Α' - Β', ἐν Βενετίᾳ 1815. Εἰς τὴν ὑπὸ τούτων ἐξεταζομένην ὕλην ἐκ τῆς ἀρχαιότητος παρατίθεται συγκριτικῶς ἀντίστοιχος ἐκ τοῦ νεωτέρου λαϊκοῦ βίου. Ποβλ. καὶ Bernh. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum, Erster Theil, Leipzig 1871, σ. 22. Στίλπ. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Μέρ. Α², ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 13.

neuren Griechenlands in historischer, geographischer und literarischer Beziehung, Neustadt 1831.

Ὁ Kind ἐπιχειρεῖ ἐνταῦθα νὰ ἀναιρέσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Fallmer. διὰ παρατηρήσεών του περὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τῶν Νεοελλήνων, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων των, τῆς γλώσσης κ.ἄ. Ἠκολούθησεν εἰτα τὸ δημοσίευμα ἐν Βερολίῳ τῷ 1840, καὶ τοῦτο γερμανιστί, ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Ἑμμανουὴλ Βυβιλάκη. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου, «Νεοελληνικὸς βίος, συγκριθεὶς πρὸς τὸν ἀρχαῖον πρὸς διασάφειν ἀμφοτέρων»¹, ὁ συγγραφεὺς, παραθέτων νεοελληνικὰ ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὸν γάμον καὶ τὸν θάνατον, πρὸς δὲ καὶ σχετικὰ πρὸς τὴν λαϊκὴν λατρείαν καὶ ἄλλα, ἐπιχειρεῖ τὴν κατάδειξιν τῆς ὁμοιότητος τούτων πρὸς ἀντιστοιχὰ τῆς Ἀρχαιοτήτος καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ συμπεράσματος, ὅτι ὁ ἀρχαῖος λαϊκὸς πολιτισμὸς δὲν ἐξηφανίσθη κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἀλλ' ὅτι συνεχίζεται εἰς τὸν νεοελληνικὸν βίον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, δηλ. τὸ 1841, ἐξεδόθη, ἐπίσης εἰς τὴν γερμανικὴν, ἑτέρα πραγματεία ὑπὸ I. V. Suckow ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀπόδειξις ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες εἶναι γνήσια τέκνα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων»².

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὁμοιότητος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἀρχαίους προσάγεται ὕλικὸν ἐκ παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν σωματικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ τῶν περιοχῶν Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, εἰτα ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος, τῆς γλώσσης, τῶν δημῶδων ᾠμάτων, ἡθῶν, ἐθίμων κ.ἄ.

Μὲ στοιχεῖα περισσότερον εἰλημμένα ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τῶν τοπωνυμίων ἐπιχειρεῖται ἡ ἀναίρεσις τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ J. Bar Ow: «Ἡ καταγωγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ πλάναι καὶ ἀπάται τοῦ Δρος Φιλίππου Φαλλμεράϋερ. Μετὰ παραρτήματος περὶ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ξενοκρατίας ἐν Ἑλλάδι»³.

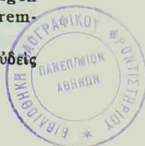
Ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσιεύθη τὸ 1843 ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γεωργιάδου Λευκίου, ἱατροῦ ἐκ Φιλίππουπόλεως, πραγματεία εἰς ἀρχαιότροπον γλῶσσαν μετ' ἀντιστοιχοῦ μεταφράσεως τοῦ κειμένου εἰς τὴν λατινικὴν. Ἐπὶ τῇ βάσει παρατιθεμένης ἐνταῦθα λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς ὕλης ἐπιχειρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ὡς τονίζεται καὶ ἐν τῷ τίτλῳ⁴, τὴν ἀναίρεσιν τῆς θεωρίας ὅτι οἱ

1. Neugriechisches Leben, verglichen mit den Altgriechischen zur Erläuterung beider, Berlin, 1840.

2. Der Beweis, dass die heutigen Griechen die echten Söhne der alten Hellenen sind, Strahlsund 1841.

3. Die Abstammung der Griechen und die Irrthümer und Täuschungen des Dr. Ph. Fallmerayer. Mit einem Anhang über Sprache, Volk und Fremdenherrschaft in Griechenland, München 1847.

4. Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, γραψάντων καὶ τύποις κοινωσάντων, ὅτι οὐδεὶς

νεώτεροι Ἕλληνες οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τοὺς ἀρχαίους. Ὁ Λευκίας, παρατηρῶν ὅτι πλεῖστοι ἐκ τῶν οἰκούντων τὴν Ἑλλάδα « πολλὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦθη διασώζουσι καὶ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν οὐ προΐεasin », θέτει τὸ λογικὸν ἐρώτημα « εἰ οὖν πάντες κατὰ τὴν τοῦ Φαλμ. δόξαν οἱ Ἕλληνες πρὸ τοσούτων αἰώνων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐξέλιπον, τίς ὁ ταῦτα πάντα τοὺς ἐπὶ ἡλῦδας ἐκδιδάξας ἢ τίνοι αὐτοῖς διέφερε τὴν φωνὴν ἐκείνων καὶ ἔθη μαθεῖν ὦν τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ τῆς φυγῆς δράξασθαι ἐξηνάγκασαν » (σ. 8). Ἀργότερον, τῷ 1852, ὁ Κ. Σ. Πιττάκις ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα (φύλλ. ἀρ. 30 (1852), σ. 644 - 664) καὶ ἔπειτα τῷ 1859/1860 εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν¹ γλωσσικὴν ὕλην, εἰς τὴν ὁποίαν παρατίθενται ἀντίστοιχοι ἀρχαῖαι ἐκφράσεις πρὸς ἀπόδειξιν, ὥς εἰς τὸν τίτλον τοῦ πρώτου δημοσιεύματος φέρεται, « ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ». Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐργασθέντες ἀργότερον ὁ C. Wachsmuth καὶ ὁ Bernhard Schmidt ἐδημοσίευσαν εἰς τὴν γερμανικὴν, ὁ πρῶτος τῷ 1864 τὸ βιβλίον « Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἰς τὴν νέαν »², ὁ δὲ δεύτερος τῷ 1871 τὸ περιστευόμενον ἔργον του « Ὁ λαϊκὸς βίος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἀρχαιότης »³. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου τούτου (σ. II - III) λέγει ὁ Schmidt ὅτι, ἐνῷ ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης του ὑπῆρξεν ἀρχαιολογικός, ἐπεχειρήθη δ' αὖτις, ἵνα παράσῃ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀρχαιογνωσίαν, ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰσαγωγὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ, ὥστε νὰ μὴ συζητήσῃ τὴν σλαβικὴν θεωρίαν τοῦ Fallmer., διότι ἡ βάσις τῆς πραγματείας του ταύτης προϋπέθετεν ἐσφαλμένην τὴν θεωρίαν ταύτην.

Ἡ μελέτη κατὰ ταῦτα τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ τὸ 1830, ἐπιδιώκουσα, τὸ μὲν τὴν καταδείξειν ἰδίᾳ τῆς ἱστορικῆς συνεχείας τοῦ ἔθνους εἰς τὰ σύγχρονα ἦθη καὶ ἔθιμα, τὸ δὲ τὴν σπουδὴν τῶν δημοδῶν ᾠμάτων διὰ τὴν προβολὴν τῆς ποιητικῆς ἀξίας αὐτῶν, ἀπέβλεπεν οὕτως εἰς εἰδικοὺς σκοποὺς, μακρὰν τῶν κατόπιν διαμορφωθεισῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς Λαογραφίας ὥς αὐτοτελοῦς ἐπιστήμης καὶ ἐπομένως περὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὑποκειμένου της συμφώνως πρὸς ἰδίαν μεθόδους καὶ σκοποὺς. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς

τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστίν, ὑπὸ Ἀναστ. Γεωργιάδου Λευκίου, Φιλιππουπολίτου, ὑφ' οὗ καὶ εἰς τὴν λατινίδα φωνὴν μετρημένηνται, ἐν Ἀθήναις 1843.

1. "Ετ. Ζ' (1859), ἀρ. 340 - 344, ἔτ. Η' (1860), ἀρ. 348 - 349, ἀρ. 352 - 353.

2. Das alte Griechenland im Neuen, Bonn 1864. Τὸ βιβλίον τοῦτο μεταφράσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Ἑμμ. Γαλανοῦ καὶ ἐξεδόθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1868 εἰς σελ. 33, σχ. 8ον.

3. Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum. Erster Theil, Leipzig 1871.

χρόνους τούτους αἱ λαογραφικαὶ σπουδαὶ εὐρίσκοντο ὁμοίως εἰς θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι, δηλ. ἡ Λαογραφία ὑπηρετεῖ τότε εἰς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, ὡς ἡ Ἀνθρωπολογία, ἡ Ἐθνολογία, ἡ Λογοτεχνία κ.ἄ. Ἰδίαν θέσιν, ἥτοι αὐτοτέλειαν, ἤρχισε νὰ ἀποκτῇ αὕτη μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος διὰ τῆς προτάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1846 ὑπὸ τοῦ William John Thoms τοῦ καὶ σήμερον ἐν χρήσει εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ὅρου Folklore, μάλιστα δὲ διὰ τῆς θεμελιώσεως ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1858 ὑπὸ τοῦ Wilhelm Heinrich Riehl¹.

Εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἥτοι τὴν δεκαετίαν ἀπὸ τοῦ 1851-1860, ἐτίθεντο καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀνεξαρήτως, τὰ θεμέλια τῆς συστηματικῆς περισυλλογῆς τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν ἐξετάσεως ὑπὸ πνεῦμα ἱστορικόν, ἄλλως ἀρχαιολογικόν, δηλ. πρὸς κατεύθυνσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔτεινεν ἡδὴ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ ἑλληνικὸς ἐθνικισμός, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἥτοι πρὸς ἀνασύνδεσιν τοῦ ἔθνους μὲ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς του.

Εἰς τὴν λαογραφικὴν κίνησιν ταύτην κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1851-1860, ἀποφασιστικῆς σημασίας ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπέλιου (1813-1881) τὸ πρῶτον διὰ τοῦ δημοσιεύματός του «Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης περὶ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κερκύρα 1852». Μέχρι τότε ἡ ἔρευνα τοῦ ἐκ παραδόσεως νεωτέρου λαϊκοῦ βίου εἶχεν, ὡς ἐλέχθη, κυρίως ἀρχαιολογικὸν καὶ συγχρόνως πατριωτικὸν χαρακτῆρα, δηλ. ἐσκόπει αὕτη τὴν κατάδειξιν ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ὡς συνεχιζομένων ἀδιασπάστως ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, χωρὶς ὅμως κατὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ μέση περίοδος τοῦ ἔθνους, ἡ Βυζαντινὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βίος εἶχεν ὑποστῇ, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἄλλων γονίμων ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ παραγόντων.

Ὁ Σπυρ. Ζαμπέλιος εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο, συλλαβὼν γενικώτερον τὴν ἱστορικὴν ἐνότητά τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου κεφάλαιον ἀποτελεῖ καὶ ἡ δημώδης ποίησις, ἀντελήφθη ὁρθῶς ὅτι τὸ πρῶτον στρώμα, τὸ ἄμεσον, ὑπὸ τὸν νεώτερον λαϊκὸν πολιτισμόν, εἶναι τὸ μεσαιωνικὸν καὶ κάτωθεν αὐτοῦ τὸ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Ὅθεν εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην τῆς συλλογῆς του δημοτικῶν τραγουδιῶν προέταξε τὴν ἐξέτασιν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κρατοῦσαν μέχρι τότε μέθοδον ἐρεῦνης πρὸς κατανόησιν τοῦ συγχρόνου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς

1. Διὰ τοῦ λόγου του τότε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου : Die Volkskunde als Wissenschaft.

ὅλης ἱστορικῆς του ἐξελιξέως. Οὕτω θέτων οὗτος τὸ ἐρώτημα· «ἵνα τί, προκειμένης δημοσιεύσεως δημοτικῶν ἁσμάτων, ἐπιχειροῦμεν τὴν σχεδιογράφησιν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου», τονίζει τὴν πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν ἐκ τοῦ ἀρχαίου βίου πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν¹ καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸν νεώτερον, διακρίνων οὕτω τρεῖς περιόδους τοῦ ἐθνικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν νεωτέραν, τὴν μέσην καὶ τὴν ἀρχαίαν (βλ. καὶ ἐν σ. 20).

Περὶ τῆς μέσης, τῆς Βυζαντινῆς, ὡς καλεῖται σήμερον, τονίζει (σ. 23) ὁ Ζαμπέλιος, ὅτι αὕτη «ὑπερεχόντως τῶν ἄλλων, ἐμπεριέχει τὸ νῆμα τῆς ἐνότητος καὶ ὁλομελείας, τὸν κρῦφτον λόγον τὸν συνδυάζοντα τὴν ἀρχαίαν μετὰ τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας. Τουτέστιν, ὅτι ὁ Μεσαίων εἶναι ὁ μέσος, οὐσιωδέστατος καὶ ἀρθριτικὸς κρίκος, ὁ συναρμολογῶν λογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς τὰ προηγούμενα μετὰ τῶν ἐπομένων». Εἰς τὸν λαὸν ἐξετάζει ὁ Ζαμπέλιος (σ. 20-23) τὴν ἐπίδρασιν κατὰ τὸν Μεσαίωνα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διὰ τοῦ δημοκρατικοῦ της πολιτεύματος διοικήσεως, συμφώνως πρὸς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, εὗρίσκετο πολὺ πλησιέστερον πρὸς τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ. Οὕτως ὁ Ζαμπέλιος διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης εἰσαγωγῆς του εἰς τὴν ἔκδοσιν, ὡς ἐλέγχθη, τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, εἶτα δὲ καὶ δι' ἑτέρας πραγματείας του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Βυζαντιναὶ μελέται. Περὶ πηγῶν Νεοελληνικῆς ἐθνότητος ἀπὸ Η' ἄχρι Ι' ἑκατονταετηρίδος μ.Χ., ἐν Ἀθήναις 1857», ἐτόνισε τὸ θέμα τῶν πηγῶν τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος, τὴν ἱστορικὴν πορείαν της ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος διὰ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων πρὸς τοὺς νεωτέρους, ἐν καταλήξει δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Σημειώτέον ἔτι ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν ἱστορικῶν ἀναζητήσεων τούτων ὑπὸ τοῦ Σπ. Ζαμπελίου καὶ τῆς συνάψεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νεωτέρου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχαίον, εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἀντιστοιχῶς ζῶηρδὸν ἐνδιαφέρον πρὸς ἱστορικὴν μελέτην καὶ τῆς γλώσσης, παραλλήλως πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν μετεῖχε τότε ἐνεργῶς καὶ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία τὴν 18ην Ἰουλίου 1856 εἶχε προκηρύξει διὰ τοῦ Πρυτάνεως τὸ Τσοκάνειον διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν «Ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης»².

Περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ Σπ. Ζαμπέλιος εἰς ἀρθρον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Φιλολογικαὶ τινες ἔρευναι τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου»³ διειτύπωσε

1. Βλ. εἰς σελ. 5 «ἐν τῷ ἄπτεσθαι τῆς σκοτεινῆς καὶ ἀδιερευνητοῦ ταύτης ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ ἐκλεκτοτέρα τοῦ πολιτισμοῦ φυλὴ μυστικῶς μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου σταδίου τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ νεώτερον».

2. Βλ. εἰς περ. Πανδώρα, τόμ. Ζ' (1856-1857), σ. 227-228.

3. Ἑνθ' ἀν., σελ. 369-380, 484-494.

τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἀθλοθέτησις αὕτη ἦτο ἄκαιρος, διότι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου τούτου προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν σχετικῆς προεργασίας, ἐτόνιζε δὲ περαιτέρω ὅτι πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς συνθέσεως τῆς ἱστορίας ταύτης τῆς γλώσσης εἶναι ἀναγκαῖον « νὰ προτάξωμεν σπουδαιοτάτας προγυμνάσεις καὶ προκαταρκτικὰς πραγματείας καὶ συλλογὰς γλωσσολογικὰς καὶ ἀναδιφήσεις διαλεκτογραφικὰς καὶ προπαρασκευαστικὰ πολλῶν εἰδῶν μαθήματα » (βλ. ἐν σ. 369). Ὡς ἐν δὲ τῶν προγυμνασμάτων τούτων προετίετο ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου ἡ κατάρτισις γλωσσαρίων καὶ φρασσεολογίων τῆς Νεοελληνικῆς καὶ γνησίᾳ συλλογῇ παροιμιῶν, ἁσμάτων, μοιρολογίων, μύθων δημοδῶν καὶ ἄλλων ὡς θεμελίωσις πάσης γλωσσικῆς ἐρεῦνης (σ. 371).

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ζαμπελίου ἔτυχεν ἀμέσου ἀποδοχῆς ὑπὸ πολλῶν λογίων μεθ' ὧν πρῶτον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ περιοδ. Πανδώρα, ὅστις καὶ ἐνεκαίνιασε τὴν εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο δημοσίευσιν συστηματικώτερον λαογραφικῆς ὕλης¹.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἦτοι τὸ 1857 (Μαρτίου 22), καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ Χ. Χριστοπούλου ἔπεμψε πρὸς τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τὴν ὑπ' ἀρ. 1837 ἐγκύκλιόν του, διὰ τῆς ὁποίας συνίστα τὴν ὑποβολὴν ὑπὸ τῶν διδασκάλων πρὸς δημοσίευσιν παρατηρήσεων αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐφαρμοζομένων παρ' αὐτῶν διδακτικῶν μεθόδων, πρὸς δὲ καὶ « συλλογῶν λέξεων, φράσεων, παροιμιῶν, ἁσμάτων, διηγήσεων ἱστορικῶν τε καὶ μυθικῶν καὶ παντὸς εἵδους παραδόσεων, εἰκονίζουσῶν ἀρχαῖοντις διαφόρους φάσεις τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ διαφωτισουσῶν σκοτεινὰ μέρη τῆς ἱστορίας αὐτοῦ »². Ἀρκεταὶ συλλογαί, προσελθούσαι ἐκ τῆς ὑπουργικῆς ἐγκυκλίου ταύτης, ἐδημοσιεύθησαν κατόπιν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν (ἔτος Ζ', 1859, σ. 1026-1028, 1034-1037, 1043, 1049-1050). Ἀρκετὴ ὕλη εὐρίσκεται ἔτι ἀνέκδοτος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1591 χειρόγραφον εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας.

Χαρακτηριστικὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ πνευματικοῦ εὐρύτερου κόσμου πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν εἶναι προσέτι καὶ ἡ σχετικὴ συζήτησις, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὸ Κοινοβούλιον κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 21 Δεκεμβρίου 1855 καὶ 23 Ἰανουαρίου 1856 ἐπὶ τῆς προτά-

1. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1850 παρουσιάζονται λαογραφικὰ ἄρθρα εἰς τὸ περιοδ. Πανδώρα, ἴδιὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1853, ὅτε ἤρχισεν ἡ δημοσίευσις ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Τερτοστέη συλλογῇ αὐτοῦ 108 δημοτικῶν τραγουδιῶν. Βλ. εἰς τόμ. Δ' (1853-1854), σ. 434-436, 501, 547-548, 599, 621, 647-648, τόμ. Ε' (1854-1855), σ. 24, 71-72, 143-144, 191-192, 216, 239-240, 287-288, 312, 336, 383-384, 432, 456, 536, 584, τόμ. Σ' (1855-1856), σ. 168, 216, 362.

2. Βλ. εἰς Πέτρου Ἰ. Κλάδου, Ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικά, ἦτοι νόμοι, διατάγματα, ἐγκύκλιοι ὁδηγαί κλπ., Ἀθῆναι 1860, σ. 449-451.

σεως τοῦ βουλευτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Πήλληκα περὶ ἐκτυπώσεως ὑπὸ τῆς Βουλῆς δημοτικῶν ᾠσμάτων¹.

Εἰς τὴν ζωηρὰν λαογραφικὴν κίνησιν ταύτην προσεχώρησε καὶ ὁ Νικ. Πολίτης, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς Καλαμάταν τὸ ἔτος 1852. Οὗτος εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν, ἀναγινώσκων εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον — εἶχε πατέρα δικαστὴν — τὰ περιοδικὰ τῆς τότε ἐποχῆς, Εὐτέρπη, Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν, Πανδώρα, Χρυσάλλις καὶ ἄλλα, εἰλκύνθη ἐκ τῶν λαογραφικῶν εἰς αὐτὰ ἄρθρων τόσον, ὥστε ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἀσχολῇται μὲ σχετικὰ πρὸς τὸν λαϊκὸν βίον θέματα. Οὕτω δὲ τῷ 1866 ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδ. Πανδώρα (τόμ. 16, σ. 453 - 54) τὸ πρῶτον ἄρθρον του εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴν λέξιν Καλικάντζαρος ἐκ τῆς Λυκοκάνθαρος. Ἀκολουθοῦν κατόπιν δημοσιεύσεις ὑπ' αὐτοῦ δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ Μάνης μὲ σχόλια γλωσσικὰ καὶ ἱστορικά. Ἐκτοτε αἱ λαογραφικαὶ συνεργασίαι του εἰς τὰ περιοδικὰ Πανδώρα καὶ Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν κατέστησαν τακτικαί, ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ 1867 ἡσχολεῖτο πλέον συστηματικῶς, κατόπιν προκηρύξεως τοῦ Ροδοκανακείου διαγωνίσματος, εἰς τὴν συλλογὴν, συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους αὐτοῦ, « ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ συνθηεῶν ἐκ διαφόρων Ἑλληνικῶν τόπων πρὸς παρὰβολὴν πρὸς τὰ ἐν τοῖς σωζομένοις συγγραφεῦσι μνημονευόμενα, ὅπως γνωσθῇ τούτων ἡ ταυτότης καὶ ἡ διαφορὰ »². Ἀργότερον, κατὰ τὸ 1870, λαμβάνει οὗτος ἐνεργὸν μέρος ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου « Παρνασσός » πρὸς συλλογὴν καὶ δημοσίευσιν ἀνεκδότων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, μύθων, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων καὶ παντοίας γλωσσικῆς ὕλης τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τῶν λογίων πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον ὑπέκίνησεν, ὡς ἐλέχθη, ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ἐνεπνέετο, τὸ μὲν ἐκ τοῦ πατριωτικοῦ κινήτρου, τὸ δέ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συλλογὴν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ Φωριέλ καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς δημιουργηθείσης κατόπιν γνώμης περὶ τῆς ποιητικῆς ἀξίας τῶν.

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἐπιδιώξεων τούτων τῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης αἱ σχετικαὶ μελέται τοῦ Νικ. Πολίτου ὁλονέν καὶ ἐσυστηματοποιοῦντο, οὕτω δὲ τῷ 1870 εἰς τὸ ὑποβληθὲν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς κρίσιν εἰς τὸ Ροδοκανάκειον Φιλολογικὸν διαγώνισμα ἔργον του « Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τόμ. Α', Νεοελληνικὴ μυθολογία, Μέρος Α' - Β' » παρὰ τὴν ἐπιχειρουμένην ἱστορικὴν ἐρευναν ἐπὶ τῆς συγκεντρωθείσης ὕλης, ὡς ἀναφέρει ἐν τῷ προλόγῳ, δηλ. συμφώνως πρὸς τὴν προκήρυξιν τοῦ διαγωνισμοῦ, ὡς

1. Βλ. εἰς τὰ Πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Δ' Βουλευτικῆς περιόδου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1856, σ. 167 - 168, 314 - 317, 320 - 321.

2. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τόμ. Α', Νεοελληνικὴ μυθολογία, Μέρος Α', ἐν Ἀθήναις 1871, σ. γ'.

ἀνωτέρω, προέβη περαιτέρω καὶ εἰς συγκριτικὴν ἐξέτασιν αὐτῆς πρὸς ἀναλόγους πολιτιστικὰς μορφὰς εἰς ἄλλους λαοὺς¹. Οὕτως εἰσάγων ὁ Νικ. Πολίτης εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρουναν παρὰ τὴν ἱστορικὴν μέθοδον καὶ τὴν συγκριτικὴν προέβαινε πρὸς καθολικὴν σύλληψιν τοῦ περιεχομένου, τῶν σκοπῶν καὶ τῶν μεθόδων ἐρεῦνης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν μέθοδον ὅμως ταύτην τῆς εὐρυτέρας οὕτω θεωρήσεως τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ βίου διεμόρφωσεν ὁ Νικ. Πολίτης ἀργότερον, ὡς ὥριμος πλέον ἐπιστήμων, μετὰ τὰς ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδὰς του καὶ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1882, ὅτε καὶ ἐξελέγη Ὑφηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν².

Ἡ ὑπηρεσία του ἔτι ἀπὸ τοῦ 1887, ὡς γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ ὡς τμηματάρχου τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Παιδείας, διηκόλυνε τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν του μετὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τὴν συγκέντρωσιν δι' αὐτῶν, κατόπιν μάλιστα καὶ σχετικῆς ἐγκυκλίου του, ἀξιολογωτάτης εἰς ποσὸν λαογραφικῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν συστηματικῶς ἐπεξεργάζετο, παρακολουθῶν συγχρόνως ἀνελλιπῶς καὶ τὴν ἐν Εὐρώπῃ κίνησιν ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου.

Ἐκ τῆς ἀσχολίας του ταύτης, παραλλήλως πρὸς τὴν Πανεπιστημιακὴν, προῆλθον δύο σπουδαιότατα ἔργα του, τὸ πρῶτον αἱ Παροιμίαι, τοῦ ὁποίου ἐδημοσιεύθησαν μόνον 4 τόμοι, ἀπὸ τοῦ 1899 - 1902, εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, καὶ τὸ ἕτερον αἱ Παραδόσεις, εἰς τόμους 2 (ὁ πρῶτος περιέχει τὰ κείμενα· ὁ δεῦτερος μέρος μόνον τῶν σχολίων), ἐκδοθὲν τῷ 1904. Εἰς τὰ δημοσιεύματα ταῦτα ὁ Νικ. Πολίτης παρουσιάζεται ἀντιμετωπίζων τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν ὡς ἰδίαν, αὐτοτελῆ, ἐπιστήμην, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου ἐφαρμόζει πρωτίστως τὴν ἱστορικὴν μέθοδον πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν ριζῶν του εἰς τὸν ἐθνικὸν ἱστορικὸν κορμόν. Παρακολουθεῖ οὕτω τὸ ρεῦμα τῆς ἐξελιξεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ ἐντὸς τῆς ἐθνικῆς κοίτης του, παραλλήλως δ' ὅμως προέβη καὶ εἰς συγκρίσεις μορφῶν του πρὸς ὁμοίας εἰς ἄλλους πολιτισμένους καὶ μὴ λαοὺς διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τοῦ κοινοῦ πνεύματος εἰς αὐτάς, τῆς κοινῆς καταγωγῆς ἢ τῶν τυχόν ἐπιδράσεων ἐπ' ἀλλήλας. Ἐθεσεν οὕτω διὰ τῶν ἔργων του τούτων σταθερὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐρεῦνης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναδειχθεὶς οὕτως ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἐπιστημονικοῦ κλάδου τούτου εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1884 εἶχε δώσει τὸ ὄνομα Λαογραφία³, χρησιμοποιοῦσας ἑλληνικὴν λέξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ νέου τούτου ἐπιστημονικοῦ κλάδου εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὅρου Folklore, ὁ

1. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄνωτ.

2. Ἀργότερον, ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1890 κατέλαβεν εἰς τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον τὴν θέσιν Καθηγητοῦ τῆς Μυθολογίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας.

3. Βλ. εἰς Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἑταιρ., τόμ. Α' (1883 - 1884), σ. 750.

ὁποῖος, προταθεὶς τῷ 1846 ἤρχισε βαθμὴδὸν νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπῃ. Σαφέστερον καθωρίσθη ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου τὸ εἰς θέματα περιεχόμενον τῆς Λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης, μετὰ τὸ 1907, ὅτε περιελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς Πανεπιστημιακὰς του παραδόσεις καὶ μαθήματα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἰτα δέ, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῷ 1908 τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸ ἐκδιδόμενον ὑπ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 περιοδικὸν «Λαογραφία». Εἰς τὸν πρῶτον τόμον, ἐντὸς διαγράμματος ὑπ' αὐτοῦ τῶν θεμάτων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς Λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης, διατυπώνει καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ὅστις δέον νὰ τείνῃ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἐκδηλώσεων ἐκείνων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ «ὧν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος, μὴ προελθούσα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὑπερόχου τινὸς ἀνδρός, αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, καὶ ἐκεῖνας, αἵτινες εἶναι συνέχεια ἢ διαδοχὴ προηγηθείσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἢ εἶναι μεταβολὴ ἢ παραφθορὰ ἄλλοις ἐλλόγις ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι»¹. Ἀντιστοιχῶς καθορίζει ἐνταῦθα ὁ Ν. Πολίτης καὶ τὴν μέθοδον ἐρεῦνης τῆς σχετικῆς ὕλης, ἥτοι τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν, ἀφοῦ προηγηθῇ ἡ συγκριτικὴ, εἰτα δὲ τὴν ψυχολογικὴν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ὅπως ὁ ἐρευνητὴς «καθορίσῃ τὰς διαφόρους μεταβολάς, τὰς ὁποίας εἰς διαφόρους χρόνους καὶ τόπους ὑπέστη τὸ ἐξεταζόμενον καὶ ν' ἀνεύρῃ τὴν προέλευσιν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ»².

Περαιτέρω ἐμπέδωσιν τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν ἀπετέλεσαν αἱ ἔπειτα ἐξελίξεις εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, ὡς ἡ ἵδρυσις τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τῷ 1918, τὸ ὅποιον ἀπὸ τοῦ 1926 ὑπῆχθη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔχει δὲ ἀναπτυχθῇ σήμερον εἰς ἐπιστημονικὸν ἴδρυμα διεθνούς ἀκτινοβολίας, εἰτα δὲ ἡ ἵδρυσις ἐδρῶν τοῦ μαθήματος τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης τῷ 1926 μὲ πρῶτον καθηγητὴν τὸν Στίλπωνα Κυριακίδην καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν μὲ πρῶτον καθηγητὴν τῷ 1947 τὸν κ. Γεώργιον Μέγαν.

Ἡ σπουδὴ οὕτω τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων διήλθεν οὐσιαστικῶς, εἰς τὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς ὡς ἔχει σήμερον, διὰ τριῶν κυρίων σταθμῶν ἐξελίξεως, τοῦ πρώτου ἀπὸ τοῦ 1824-1850 μὲ ἐπίκεντρον τὸν Fauriel καὶ τὸν Fallmerayer, τοῦ δευτέρου ἀπὸ τοῦ 1852-1870 μὲ τὴν γόνιμον ἐπίδρασιν τοῦ Σπ. Ζαμπελίου καὶ τοῦ τρίτου ἀπὸ τοῦ 1871-1921 μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν Νικ. Πολίτην, ὅστις, ὡς ἐλέχθη, συνέλαβε τὸ περιεχόμενον τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὡς αὐτοτελὴ μάθησιν μὲ ἰδίους σκοπούς, ἔθεσε δ' οὕτως, ὡς ἐλέχθη, τὰ θεμέλια τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης.

1. Βλ. ἐν Λαογραφ., τόμ. Α' (1909), σ. 7.

2. Ἐνθ' ἀν., σ. 14-15.

Θὰ ἦτο ὁμως δυσχερὲς ἡ ἱστορικὴ, εἴτα δὲ ἡ συγκριτικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἐξέτασις λαογραφικοῦ τινος φαινομένου ἄνευ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ, τοῦ βυζαντινοῦ, βίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν συγχωνευθῇ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς παραδόσεως μὲ χριστιανικά, καὶ ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ τὴν ὑποδομὴν τοῦ νεωτέρου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὴν γέφυραν τῆς συνδέσεως ἡμῶν, τῶν Νεοελλήνων, πρὸς τὸν ἀρχαῖον, ὡς πρῶτος ἐτόνισε περὶ τούτου τῷ 1852 ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος. Ἄνευ τοῦ μεσοχρονίου τούτου βίου τοῦ λαοῦ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, συγχρόνως δὲ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα λαογραφικοῦ τινος θέματος ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν πηγὴν του.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην τῆς ἐξετάσεως τοῦ Βυζαντινοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἀναγνωρίσει ὁ Νικ. Πολίτης, διὸ καὶ εἰς τὰς μελέτας του προσέφευγε συχνὰ εἰς βυζαντινὰς πηγάς. Ἐχρειάζετο ὁμως συστηματικὴ ἐξέτασις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιόδου ταύτης διὸ καὶ κατὰ τὸ Συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν τῷ 1911 προέτεινεν ὁ Πολίτης εἰδικὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, δηλαδὴ « περισυναγωγὴν τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας εἰδήσεων, τῶν περιεχομένων εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ συναγομένων ἐκ τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς τέχνης »¹. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο ὁμοφώνως ἀποδεκτὴ καὶ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ Ἑλλήνων, καταλληλοτέρων ἄλλωστε πρὸς ἀκριβῆ μελέτην τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν, εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀξιόλογοι συμβολαί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν συντελέσει σπουδαίως εἰς τὴν ἔρευναν οὐ μόνον ζητημάτων τοῦ Βυζαντινοῦ λαϊκοῦ βίου ἀλλὰ καὶ τοῦ διαδόχου του, τοῦ Νεοελληνικοῦ. Ἀμφιβάλλω πολὺ, ἐὰν θὰ προήγετο ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἀκριτικὴ ἔρευνα ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων, ἰδίᾳ τῆς σχολῆς τοῦ βέλγου βυζαντινολόγου Henri Grégoire, εἰς ὃ σημεῖον εὐρίσκεται σήμερον, ἐάν, καὶ παρὰ τὰς ὀξείας παρατηρήσεις τοῦ Κωνστ. Σάθα², δὲν ἐγένετο γνωστὴ εἰς δημοσίευσμα τὸ ὁποῖον προήλθεν ἐκ τῆς παρακινήσεως ταύτης τοῦ Νικ. Πολίτου εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν, ἡ πληροφορία τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας Ἀρέθα περὶ τῆς ὑπάρξεως κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 10^{ου} αἰῶνος διαμορφωμένων ἡρωϊκῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν³.

Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Ἀρέθα ἐνέχει σπουδαιότατην σημασίαν διὰ τὴν χρονικὴν καὶ γεωγραφικὴν τοποθέτησιν τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως. Αἱ ἐργα-

1. Βλ. ἐν Λαογραφ., τόμ. Γ' (1911), σ. 607.

2. Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', 1873, σ. μθ' α. ἐξ.

3. Βλ. Σωκρ. Κουρέα, Αἱ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις, Λαογραφ., τόμ. Δ' (1912-1913), σ. 239.

σίαι ὅμως αὐται, περιορισμένα εἰς ἀριθμὸν καὶ ἔκτασιν, ἀπετέλουν συμβολὰς μόνον εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ λαϊκοῦ βίου. Ὁ κληρὸς πρὸς συστηματικὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ ἔλαχεν εἰς τὸν Φαίδωνα Κουκουλέν, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, εἴτα δὲ Ἀκαδημαϊκόν, ἐκλιπόντα τῷ 1956.

Ὁ Φαίδων Κουκουλὲς μὲ ὑπομονὴν καὶ καταπληκτικὴν ἐργατικότητα ἀφωσιώθη, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1911, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ἀπὸ ἀπόψεως εἰδήσεων εἰς αὐτὰς κυρίως τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἤρchiσε δὲ τὸ πρῶτον νὰ παρουσιάζῃ εἰς δημοσιεύματα τὰ πορίσματά του ἀπὸ τοῦ ἔτους 1914, συστηματικώτερον δὲ ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ θανάτου του. Εἰς μέγα μέρος αἱ ἐργασίαι του αὐται, ἀφορῶσαι εἰς τὸν φυσικόν, τὸν κοινωνικόν καὶ τὸν πνευματικόν βίον, συνεκεντρώθησαν καὶ ἀνετυπώθησαν, εἰς πολλὰ σημεῖα μετὰ βελτιώσεων, εἰς ἑξ τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός»¹. Ἰδιαιτέρα ἐργασία του, ἐκδοθεῖσα εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους, περιλαμβάνει σταχυολογημένας ὑπ' αὐτοῦ καὶ μετὰ ἐρμηνευτικῶν σχολίων τὰς λαογραφικὰς εἰδήσεις τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου².

Τὰ θεμελιώδη ἔργα ταῦτα εἰς τὰ ὅποια ὁ Φαίδων Κουκουλὲς προέβη εἰς καθολικὴν θεώρησιν τοῦ Βυζαντινοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἐν συγκρίσει πολλὰκις πρὸς τὸν ἀρχαῖον καὶ τὸν νεώτερον, ἀποτελοῦν πολύτιμα βοηθήματα διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, ὡς μορφῆς καὶ πνευματικῆς ἐκδηλώσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἔτι διάδοσίν του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν πρὸς τὰς πηγὰς του ἐξέτασιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Πλὴν τῶν κυρίων τούτων ἐρευνητῶν τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς λαογραφίας, ἦτοι τοῦ Ν. Γ. Πολίτου καὶ τοῦ Φαίδωνος Κουκουλέ, μέγας εἶναι ἀκόμη ὁ ἀριθμὸς καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων οἵτινες συνέβαλον καὶ συμβάλλουν σπουδαίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐν οἷς μνημονευτέος ἐκ τῶν Ἑλλήνων κυρίως ὁ Στίλπων Κυριακίδης καὶ ἐκ τῶν ξένων ὁ Γερμανὸς Bernhard Schmidt, ὁ ἥδη μνηνονευθεὶς βέλγος Henri Grégoire καὶ ὁ ἄγγλος Richard Dawkins, διὰ νὰ περιορισθῶ μόνον εἰς ἀπελθόντας ἤδη τοῦ κόσμου τούτου εἰδικούς τινας ἐρευνητάς.

Ἀγαπητοί μου φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι,

Ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων πιστεύω ὅτι ἔχετε κατανοήσει τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ διδακτικῆς ἀπασχολήσεως ἡμῶν εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς παραδόσεις καὶ τὰς φροντιστηριακὰς ἀσκήσεις. Περιεχόμενον τούτων

1. Τόμ. 1 - 6, ἐν Ἀθήναις 1947 - 1955.

2. Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, Τὰ λαογραφικά, τόμ. Α' - Β', ἐν Θεσσαλονίκῃ 1950.

θὰ εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς γνῶσιν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, δηλ. τοῦ τῆς δημόδους παραδόσεως τοῦ Ἑθνους, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ φυσικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πολιτισμοῦ γενικῶς εἰς ἓν Ἑθνος συντελοῦν, ὡς γνωστόν, δύο παράγοντες, ἥτοι ὁ λαός, ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ ὡς ἀνώνυμον πλῆθος, καὶ ἡ ἐντὸς αὐτοῦ ἀνεπτυγμένη τάξις, ἡ μὲ εἰδικὴν μόρφωσιν, ἡ ὁποία εἶναι ὁ φορεὺς καὶ δημιουργὸς ἀνωτέρων, προσωπικῶν, ἔργων.

Ἐκ τῶν πολιτιστικῶν φορέων τούτων ὁ πρῶτος ἀντιπροσωπεύει τὴν δημόδη, τὴν λαϊκὴν, παράδοσιν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν λογίαν. Οὗτοι ὅμως, ἐνῶ ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπ' ἀλλήλους διὰ τῆς ἐισχωρήσεως προσωπικῶν πολιτιστικῶν στοιχείων εἰς τὸν λαϊκὸν βίον καὶ τῆς υἱοθετήσεως ἀντιστοίχως δημῶδων εἰς τὸν προσωπικόν, τὸν ἀνώτερον, πολιτισμόν¹, ἐν τούτοις βαίνουν ὡς πρὸς τὴν δημιουργικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν διάφορον ὁδὸν μὲ ἰδιαίτερα εἰς ἕκαστον χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ἥτοι εἰς μὲν τὸν λαϊκὸν βίον τοῦ ὁμαδικοῦ εἰς αὐτὸν πνεύματος, τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν παράδοσιν, τῆς μαγικῆς καὶ συνειρμικῆς διανοήσεως καὶ τῆς μυθικῆς περὶ κόσμου ἀντιλήψεως², εἰς δὲ τὸν προσωπικόν, τὸν τῆς λογίας παραδόσεως, τοῦ προσωπικοῦ πνεύματος, τοῦ νεωτεριστικοῦ, δηλ. τῆς μεταβολῆς ἐπὶ τὸ νεωτεριστικώτερον, τοῦ ὀρθολογιστικοῦ καὶ τῆς φυσικῆς περὶ κόσμου ἀντιλήψεως. Ὁ δεύτερος, ἥτοι ὁ πολιτισμὸς ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως, εἶναι δυνατόν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων του τούτων, ἐξ οἷουδὴποτε λόγου, πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ, νὰ ὑποστῇ διακοπὴν, διότι δὲν ἀντέχει εἰς τὴν παράδοσιν, διὸ καὶ δύναται νὰ παρέλθῃ μαζὶ μὲ τὸν δημιουργόν του³, ἀντιθέτως πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος συνεχίζεται πάντοτε ζωτικός, διότι στηρίζεται εἰς τὴν παράδοσιν μὲ ἐπιμονήν. Εἰς τοῦτον δ' ἐντάσσονται καὶ συγχωνεύονται καὶ στοιχεῖα τοῦ ἀνωτέρου, τοῦ προσωπικοῦ, πολιτισμοῦ, ἐφ' ὅσον ταῦτα υἱοθετηθοῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἐμπειρίας του, ὡς σύμφωνα πρὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν διανοήσιν του.

Τοῦ λαϊκοῦ τούτου πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις ἐξετάζει, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ Λαογραφία, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὰς ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν γονίμων εἰς αὐτὰς λαϊκῶν στοιχείων, εἴτα δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν γένεσιν αὐτῶν ἐν συγκρίσει πρὸς ὅμοια φαινόμενα εἰς ἄλλους τόπους ἢ λαούς, τοὺς γειτονικοὺς πρῶτον, ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλους

1. Βλ. Στρίπ. Κυριακίδου, Τί εἶναι λαογραφία καὶ εἰς τί δύναται νὰ ὠφελήσῃ ἡ σπουδὴ τῆς, Λαογραφ., τόμ. 12 (1938 - 1948), σ. 151 ἔξ.

2. Ἑνθ' ἀν., σ. 153.

3. Βλ. Κ. Ρωμαίου, Ἀρχαιολογία καὶ λαογραφία, Λαογραφ., τόμ. 13 (1951), σ. 10.

μεθ' ὧν καὶ οἱ πρωτογονικοί, κατόπιν δὲ ἱστορικῶς εἰς τὰς παλαιότερας μορφὰς τῶν καὶ τέλος ψυχολογικῶς πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ψυχικῆς αὐτῶν πηγῆς.

Διὰ τῆς ἐξετάσεως ταύτης τῆς δημῶδους παραδόσεως δύναται ὁ λαὸς νὰ ἀποκτήσῃ βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἥτοι τοῦ τι ἔχει κληρονομῆσει ἐκ τῶν προγόνων του, τί ὁ ἴδιος ἔχει δημιουργήσῃ κατὰ καιρούς, τί ἔχει δανεισθῇ ἐκ ξένων λαῶν καὶ τί ἔχει προσφέρει εἰς αὐτούς. Πῶς ἔχει ἔτι μεταπλάσει τὸ δανεισθέν, συμφῶνως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις του καὶ τὰς δυνατότητάς του, περὶ τοῦ ὁποίου φαινομένου κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα παρατηρεῖ ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἐπινομίδα (987 d-e): «ὅ τιπερ ἂν Ἑλλήνες βαρβάρων παραλάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται».

Ὑπὸ τὰ ἀπλοῖκά ἔθιμα, τὰς δοξασίας καὶ δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ διασῶζονται οὕτως ὑπὸ μεταβιβλημένην μορφήν καὶ διάφορον πολλάκις χοῆσιν καὶ σκοπὸν πολιτιστικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα βαίνουν ἀπὸ τὸ ἐγγὺς παρελθὸν μέχρι χρόνων παναρχαίων.

Ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς οὗτος ὑπὸ τὴν σύγχρονον καταθλιπτικὴν πίεσιν τοῦ ἀστικού καὶ τῆς τεχνικῆς ὑποχωρεῖ μὲ γοργὸν ρυθμὸν πρὸς βαθεῖαν ἀλλαγὴν. Πολλαχοῦ διασφάζεται ἔτι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ὑπὸ τὴν παραδεδομένην του μορφήν, ἀλλαχοῦ διατρέχει στάδιον μεταβατικὸν ἢ ἔχουν ἐπέλθει οὐσιώδεις μεταβολαὶ εἰς αὐτόν. Ἐκδηλώσεις οὕτως αὐτοῦ συναντῶνται ἔτι εἰς κάθε βῆμα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ παρατηρηθοῦν, περισυλλεχθοῦν καὶ μελετηθοῦν. Εἶναι αὗται πολιτιστικαὶ μορφαί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὸ παρελθὸν πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ παρὸν πρὸς τὸ μέλλον τοῦ Ἑθνους.

Πρὸς τὰς πολιτιστικὰς μεταλλαγὰς σήμερον εἰς τὸν βίον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς νεωτέρας τεχνικῆς, μὲ ἐπακόλουθον οὕτω τὴν ἐγκατάλειπιν τῆς παραδόσεως εἰς πολλὰς μορφὰς αὐτῆς, ἡ Λαογραφία δὲν φέρεται εἰς ἀντιδικίαν. Ἐὰν τοῦτο συνέβαινε, θὰ ἦτο θέσις ἀντίθετος πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία τείνει πάντοτε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας εἰς τὰ προβλήματα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ εἰς τὴν συνεχῇ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας, ἀναζητοῦσα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, εἶτα δὲ τὴν ψυχικὴν πηγὴν ἐκάστης τῶν μορφῶν αὐτοῦ, ἐπιδιώκει ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὴν γνῶσιν τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν δημιουργικῶν ἱκανοτήτων τοῦ λαοῦ εἰς τὸν νεώτερον καὶ τὸν σύγχρονον ἐκ παραδόσεως βίον του. Ἡ γνῶσις δ' αὕτη τῆς ψυχικῆς ἰδιοσυστάσις του δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν γονίμων στοιχείων (φυσικοῦ βίου, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ) τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἄτομον τῆς συγχρόνου κοινωνίας θὰ ἐπιτύχῃ τὴν συντήρησιν τῆς πραγματικῆς οὐσίας του, ἡ ὁποία θὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸ διὰ τὴν μὴ πλήρη ὁμαδοποίησίν του ἐκ τῆς ἀπειλουμένης τυποποιήσεως ὅλων τῶν μορφῶν τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰ ἐπακόλουθα ἐξ

αὐτῆς, τὴν πτῶσιν τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεώς του καὶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἠθικοῦ εἰς αὐτὸ στοιχεῖον, ὡς δημιουργικοῦ παράγοντος¹.

Μὲ τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐλπίδας ταύτας, ἀγαπητοί μου φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι, Σᾶς χαιρετίζω, εὐχόμενος πρὸς Ὑμᾶς κάθε προκοπὴν εἰς τὰς σπουδὰς σας καὶ εἰς τὸν ὅλον κατόπιν βίον σας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

1. Βλ. καὶ Παν. Κανελλοπούλου, Οἱ νέοι παράγοντες τῆς ἱστορίας καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 34 (1959), σ. 381 κ.εξ.